

Posudek vedoucího bakalářské práce

Libuše Bačová: Bližní v Lukášových podobenstvích jako motivace pro výkon sociální práce s osobami s těžšími formami mentálního postižení

Předloženo na UK ETF katedře Pastorační a sociální práce v létě r. 2020, v přepracované verzi
Vedoucí práce: Jan Roskovec, Ph.D.

1. K formě

Práce je předložena ve druhé přepracované verzi – přepracování první verze, vzniklé ve ztížených podmínkách opatření proti pandemii koronaviru, pro množství chyb jazykových i věcných shodně doporučili oponentka i vedoucí práce. Práce má nyní rozsah 44 stran, z toho 34 stran vlastního textu, seznam použité literatury má 38 položek. Typografická úprava je ucházející, překlepy či drobnější gramatické chyby, jichž není neúnosně mnoho, jsem vyznačil do textu práce. *Struktura* práce je naznačena desetinným členěním v nadpisech, to však není provedeno zcela důsledně: číslované odstavce na str. 15–19 všechny patří do podkapitoly 1.3.2, což by v nadpisech těchto odstavců mělo být vyznačeno.

K odkazům na zdroje autorka používá harvardský *citační styl*, nedůslednost projevuje jen v několika málo případech, v nichž bibliografické odkazy zbytečně uvádí v patových poznámkách (na str. 22, 25, 26). Ty jinak občas využije k přičinění doplňujících myšlenek. Pokud jde o citovanou literaturu, u textu Bible, když už je uváděn mezi zdroji, by mělo být uvedeno, o jaký jde překlad, a vydavatel by neměl stát na místě autora (jak je tomu v seznamu literatury na str. 43). Kniha *Miluj a dělej, co chceš*, je matoucí způsobem uvedena jako spis Aurelia Augustina (v seznamu na str. 43 i v odkazu na ni na str. 26), ve skutečnosti je to čítanka z Augustinových textů, kterou „z vlastních děl svatého otce Augustina“ v r. 1917 vydal Antonio Thona-Barthet (budiž však zmíněno, že matoucí je už první část původního názvu této čítanky *De vita christiana libri VII*, která snadno může být považována za název jednoho z mnoha spisů církevního otce). Odkazy na zákon o sociálních službách na str. 15–16 a 19 by měly být přesnější – měly by uvádět konkrétní paragrafy.

Jan Roskovec, Ph.D.

tel.: +420 221 988 411, fax: +420 221 988 215

e-mail: ros_kovec@etf.cuni.cz

Černá 9 (p.o. box 529), 115 55 Praha 1

www.etf.cuni.cz

Jazyk práce je celkem dobrý, jen občas je použit nevhodný výraz či obrat („dopomocné zdroje“ str. 44, o přepadeném Samařanovi je na str. 41 řečeno, že se „dostal na scesti“, na str. 11 je mentální postižení charakterizováno jako „pokles mentálních schopností a dovedností“, na str. 22 se tvrdí, že „touto otázkou se zabývá oblast...“). Občas se autorka vyjadřuje zbytečně šroubovanými či topornými frázemi („bytosť v kontextu celistvosti“ na str. 10, „objektem výkonu činnosti je lidská bytosť“ na str. 24, „došlo k Ježíšovu přitakání“ na str. 33, podle formulace na str. 38 Ježíš příběh o Samařanovi vypráví „v kontextu reakce na otázku“).

2. K obsahu a metodě

Téma své práce si autorka zvolila sama, s chvályhodným záměrem: pokusit se na konkrétním příkladě propojit teologickou část studia s jeho hlavním zaměřením, jímž je sociální práce, ukázat, v čem studium teologie může sociálního pracovníka obohatit. Vyšla přitom z vlastní zkušenosti: zájmu o četbu evangelií a profesního zaměření na práci s osobami s těžšími formami mentálního postižení. Možný přínos teologické perspektivy se rozhodla zaměřit do oblasti motivace. V ní podle předběžného odhadu autorky může povzbudivě působit biblicko-teologický koncept bližního, který přináší specifický pohled na ty, kdo jsou „objekty“ či příjemci sociální práce.

Práce je rozvržena do 5 kapitol. V prvních třech se věnuje vymezení komponent, o jejichž propojení se pokouší. První kapitola popisuje, co je sociální práce (1.1), jak jsou definována těžší mentální postižení (1.2) a jak se specifické potřeby této skupiny klientů odrážejí v sociální práci na ně zaměřené (1.3). Druhá kapitola se věnuje problému motivace, nejprve obecně (2.1 a 2.2), posléze pak otázce motivace pro výkon zaměstnání (2.3). Třetí kapitola načrtává biblicko-teologické oberysy pohledu na druhého člověka jako bližního. Opět nejprve v širších souvislostech (3.1–3.4), pak na základě Ježíšova příběhu (podobenství) o milosrdném Samařanu (Lk 10,25–37). Čtvrtá kapitola je pokusem o syntézu, jež má ukázat, jak biblický pojem bližního, v konkrétním zpodobnění uvedeného Ježíšova podobenství, může působit jako motivace v sociální práci s těžce mentálně postiženými klienty. Pátá kapitola práci krátce shrnuje.

Je-li základní záměr práce chvályhodný a její celkové rozvržení dobře srozumitelné, provedení tohoto záměru v jednotlivých kapitolách není zcela přesvědčivé. Už v první, popisné kapitole se projevuje jistá argumentační rozostřenost, která je podle mého odhadu důsledkem uspěchaného psaní, při němž autorka nedomýšlí přesný význam užívaných slov a vět, případně jejich logických vztahů. Hned v prvním odstavci (na str. 9) definuje sociální práci jako vědu – to je v této stručnosti protimluv. Na téže straně ze skutečnosti, že „je možné nalézt mnoho definic pojmu sociální práce“, vyvozuje, „že se jedná o obor s velmi rozsáhlou oblastí působnosti“ – tento závěr však platí spíše v opačném směru, zdá se, že jsou tu zaměněny příčina a důsledek. Podobné logické chyby se autorka dopouští hned v následujícím odstavci znovu. Má-li první část této kapitoly přinést definici sociální práce, je výsledek poněkud neurčitý: není zřejmé, které z předložených tvrzení je výchozí. Je sociální práce definována svým „hlavním posláním“, jímž je „usilovat o sociální rovnost a blaho pro všechny bez rozdílu“, nebo „hlavním principem“, jímž je „společenská solidarita“, či konečně „cílem“, jímž je „odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů“ (formulace doc. Matouška)? Další části první kapitoly, které se věnují specificky práci s mentálně postiženými osobami, už jsou ve svém popisném zaměření zdařilejší.

Také ve druhé kapitole autorka postupuje v celku srozumitelně, ale v jednotlivostech se dopouští tvrzení, která vzbuzují otázky. Homolův názor, že „v oboru psychologie se vychází z teorie, že kdo chce porozumět člověku, musí vycházet od pohnutek jeho chování či jednání“ je (na str. 21) citován jako by platil pro „obor psychologie“ obecně. Nejsou však právě různé odpovědi na otázku, z čeho pro porozumění člověku a jeho „duši“ vycházet, tím, v čem se jednotlivé psychologické školy či proudy navzájem, často dost výrazně, odlišují? V podkapitolce popisující myšlenkové modely, kterými je možno působení motivace na lidské jednání popsat, je nejprve uvedeno, že jsou dva, ve skutečnosti jsou však představeny tři. Proč? Vztah motivace a „výkonu zaměstnání“ je popsán velmi stručně, až zkratkovitě. O motivaci vycházející z pojetí zaměstnání jako povolání autorka tvrdí, že „vychází z vnitřního pohnutku (sic), z vlastní iniciativy...“ (str. 23). Zde by bylo třeba zamyslet se jednak nad tím, zda je to něco specifického, zda vlastně každá motivace není už z definice záležitostí lidského nitra (resp. zvnitřnění, přijetí „za své“), jednak nad tím, co vyplývá z metaforického označení „povolání“ – to je přece vždy naopak něco přicházející odji-

nud, zvenku. Lze mluvit o „dobře zvolené motivaci“ – může si člověk motivaci volit (vybírat)? Jako jediný příklad významu motivace pro lidské jednání uvádí autorka problém syndromu vyhoření. Tento výběr by snad bylo možno obhájit poukazem na to, že syndrom vyhoření je možno postihnout jako ztrátu motivace (je tomu tak?), takové vysvětlení se však v práci neobjevuje. Nenašly by se ještě další příklady významu motivace?

Teologická třetí kapitola o bližním má dvě hlavní části: obecnou a exegetickou. V obecném pokusu o uchopení pojmu autorka vychází z Buberova důrazu na vztah „já–ty“ jako určující skutečnost lidského života. Tento nepochybně závažný důraz by si ovšem zasloužil poněkud obširnějšího podání, než poskytuje jeden krátký odstavec (na str. 24). Následujícímu výkladu by, myslím, prospělo, kdyby se v něm podařilo jasněji rozlišit mezi „tím druhým“ (buberovské „ty“) a „bližním“ – někdy se zdá, že to autorce splývá, ale ve skutečnosti to není totéž: „bližní“ je sice vždy „ten druhý“, avšak obráceně to neplatí. Odtud by bylo možno objasnit, v čem spočívá „problém bližního“, k němuž se pak váže exegetická část, soustředěná na podobenství, jímž Ježíš odpovídá právě na tuto otázku: „kdo je můj bližní?“

Než se však dostane k exegesi, obrací autorka pozornost k několika pojmům, ve zvoleném oddíle důležitým. Biblický pojem *bližního* se pokouší zachytit na základě Nového biblického slovníku. Také tento výklad je velmi stručný, navíc se při něm autorka poněkud ztrácí v terminologických aspektech, jež by vyžadovaly jistou znalost biblických jazyků: to je zřejmé především ve vztahu ke Starému zákonu, kde je možno poukázat na víceznačnost hebrejského výrazu *רֵעַ*, (*re'a*, „druh“, „přítel“), který může mít zcela neutrální význam jako označení „protějšku“. Novozákonnímu (řeckému) termínu *πλησίον* (*plésion*) už zvláštní pozornost nevěnuje, ačkoli by se to vzhledem k zvolenému biblickému oddílu nabízelo. Namísto toho obrací pozornost k pojmu *láska*, který je v Novém zákoně s „bližním“ charakteristicky spojen, nejznáměji ve „dvojpříkázání lásky“, jehož jedna verze je součástí vybraného oddílu. Opět se nejprve věnuje termínu a zařazuje výklad o řeckém výrazu *ἀγάπη*, opět však velmi stručný (jeden odstavec na str. 25), navíc bez zřetelného vztahu k zájmu práce: problém, jemuž se chce věnovat, není, co to znamená milovat, nýbrž koho a proč milovat – kdo je bližní. Samostatnou podkapitolku věnuje „dvojpříkázání lásky“ (3.3 na str. 26). I ta je velmi krátká, ačkoli v tomto případě by byl žádoucí podrobnější pohled, vzhledem k tomu, že tato charakteristická část tradice Ježíšových slov je součástí oddílu, který bude předmětem exegese. „Dvojpříkázání lásky“ je tu představeno jako učení „křesťanství“, teprve později se dozvíme, že je to označení pro Ježíšův výrok, aniž by bylo uvedeno, že je v synoptických evangeliích zachycen ve třech verzích (kromě Mt také Mk 12,28–34 a právě: Lk 10,25–28). Poslední přípravná podkapitolka je věnována pojmu milosrdenství, jež je hned v úvodu prohlášeno za „nejhlubší projev křesťanské lásky k bližnímu“. Je tomu opravdu tak? Je milosrdenství specificky křesťanskou ctností, nebo křesťanství poskytuje zvláštní motivaci, oporu pro milosrdné jednání?

Vlastnímu výkladu podobenství o milosrdném Samařanu (kap. 3.5) je předeslána krátká úvaha o podobenstvích a jejich funkci v Ježíšově kázání. Výklad postupuje po krátkých, logicky zvolených částech biblického textu. Není příliš podrobný, v některých případech až příliš stručný. Tak je tomu např. u klíčové otázky zákoníka „Kdo je můj bližní?“, na niž Ježíš podobenstvím odpovídá. Autorka ji charakterizuje jako „popichující“ (str. 33). To je v přímém rozporu s tím, co o ní říká evangelista (Lk 10,29)! Záměr Ježíšovy odpovědi rozhodně nevystihuje autorčin odhad, že chtěl tazateli „připomenout pravý význam starozákonních textů“. Ač autorka k výkladu používala moderní komentáře, informaci o Samařanech přejímá z výkladu Hejbalova z roku 1859 – proč? V popisu péče, kterou v příběhu Samařan přepadenému věnoval, vidí autorka „obnovení důstojnosti nebohého“, prý k němu Samařan „přistoupil jako k rovnému“ (str. 36): co v textu toto čtení opravňuje? Také není zřejmé, kde v textu autorka našla oporu pro svůj závěr, že milosrdné jednání má být nápodobou jednání Božího: „...jako se Pán smiloval nad vámi“ (není to spíš reminiscence Ko 3,13; Ef 4,32?).

Čtvrtá kapitola, jež má naznačit souvislost mezi biblickým pojmem bližního s jeho zvláštním profilem v Ježíšově podobenství a otázkou motivace pro sociální práci s těžce mentálně postiženými, by bývala zasloužila hlubší promyšlení. Autorka tu odkazuje na P. Pokorného, který zdůrazňoval, že důležitým posláním křesťanů je ujištění o zásadní naději pro ty, kdo se, byť nevědomě, svým jednáním pohybují ve směru Božího království. Neukazuje však už, jak tuto funkci může plnit konkrétně vybrané podobenství. V jakém smyslu onen nový pohled na otázku, kdo je

bližní, přináší (dovšedčuje) naději? Lze stavět lidi s mentálním postižením do zákrytu s člověkem, jehož přepadli a přizabali lupiči? Není nějaký jiný způsob, jak tuto skupinu klientů sociální práce „vtáhnout“ do podobnosti? A může být příběh o milosrdném Samařanu inspirací pro lidi, kteří jej nepovažují za Boží slovo? Motivací „pro výkon sociální profese“ je pro křesťana podle autorky „láska k druhým lidem, láska k bližním“ (str. 40). Liší se tím nějak od motivace těch, kdo křesťanskou víru nesdílejí? A opět: hraje v tom nějakou roli odpověď na otázku, kdo je bližním?

3. Hodnocení

Kladně je třeba hodnotit základní záměr autorky propojit nad konkrétním tématem dvě profilující oblasti studia i srozumitelné rozčlenění jejího výkladu. Ačkoli je z práce cítit jistá píle, výsledek není příliš přesvědčivý, působí dojmem kusosti, nedotaženosti. Mnoho výkladů je jen velmi stručně načrtnuto, ve výkladu biblického textu chybí smysl pro přesnost a pozornost pro detail. Často se zdá, že autorka celkem správně ví nebo tuší, co by mělo být řečeno, ale vyjadřuje to neúplně či příliš obecně.

Požadavky kladené na bakalářskou práci jsou tu v zásadě splněny, proto práci *doporučuji k obhajobě*. Navrhuji ji hodnotit jako *uspokojivou* (D).

Řadu výhrad jsem záměrně formuloval jako otázky. Při obhajobě by autorka alespoň na některé z nich měla odpovědět. A jeden doplňující podnět: autorka v práci dvakrát prohlašuje (na str. 10 a 20), že „klient je největším odborníkem na svůj problém“. To celkem přirozeně vzbuzuje otázku, proč se předpokládá, že potřebuje odbornou pomoc sociálního pracovníka. A jak tato zásada platí u osob s těžkým mentálním postižením?

V Nymburce, 8. 9. 2020

Jan Roskovec